

Barndomsminder fra Varde i halvfemserne

Af *Helga Elisabeth Høier, f. Stau Andresen.*

I Varde bys søndre del, mod Sønderport, stod min vugge, i den øvre del, ved Nørreport, nærmere betegnet nu Storegade 70, dengang kaldet Skovbogade, henlevede jeg resten af barneårene i en tid såre forskellig fra nutiden.

Krigen 1864 kastede sine skygger, jeg hørte den ofte omtale, men ind i halvfemserne syntes alt idel lys – »der bliver aldrig krig mere«, og – hvor man hyggede sig!

Som nabo til Lohses boghandel ligger en lille to-etages ejendom, nu Storegade 27, i sin tid købt af min morfar, skræddermester *Jens Christian Stau* (det regnedes for fint af få syet hos Stau, har gamle folk i min ungdom fortalt mig). Hans ældste søn, grosserer *Cornelius Stau*, skænkede byen museet på Lundvej med tilhørende malerier og kunstsikke, som han og hans hustru, fru *Elisabeth Stau*, havde samlet og værnet om gennem årene,¹⁾ men det er jo en anden historie!

Storegade 27 blev 1874 overtaget af min mormor efter hendes mands bortgang og førstesalen lejet ud til hendes svigersøn, fuldmægtig på byfogedkontoret *Hans Andresen*,²⁾ der efter 8 års forlovelse holdt bryllup i Varde kirke med husets eneste datter *Cathrine*.

1) Fra Ribe Amt 1952, s. 41–59.

2) Fra Ribe Amt 1962, s. 321–41.

De blev forældrepar til to sønner og to døtre, hvoraf jeg som den yngste blev født 1888 og nu er den sidste af slægten. – »Et fremmeligt barn« må jeg dengang have været, siden jeg $\frac{1}{2}$ år gammel kunne tage den ret besværlige rejse til udstillingen 1888 i København og, efter overlevering fra min ældste broder, fhv. civilingeniør under staten, Chr. Stau-Andresen, endda i min spæde barndom kunne fortælle ting og oplevelser derfra!

Senere har jeg gjort rejsen tur-retur Varde-København til dato hvert eneste år – og i mit 6. år endda alene.

Da jeg var $1\frac{1}{2}$ år gammel, døde min mor under et badeophold på Fanø – en sorg så stor, at den ganske by tog del deri.

Min mormor styrede så hus for min far og passede hans tre børn, min søster var død af kighoste nogle år før. Mormor boede i stueetagen og havde mig alene under sin stadige opsig, dog så jeg en dag mit snit til at beundre en vidunderlig smuk flacon og – at tømme dens indhold (Eau de Cologne) i én slurk! Senere har jeg dog ikke været forfalden til stærke drikke – det jeg ved af – men mine 10 år ældre brødre havde deres store morskab af duften, som ombølgede mig. Derimod har jeg altid holdt meget af hatte og er blevet drillet af fætrene for det. Sagen er den, at i en høj stue stødende ud til vor lille gård boede en veritabel hatte-dame, hvis store trefags vindue nåede til jorden, altså for mig nem at træde ind til hende, når der til overmål fristedes med »brystsukker«. Og så lugtede der så dejlig indeklemt, modsat hos os, hvor der altid skuredes og skrubbedes og luftedes ud efter alle kunstens regler.

Indehaveren, *enkemadam Dam* var vist meget gammel, men hendes hatte kan jeg se for mig: sorte capot-hatte til gadebrug, de var pyntet med blonder og bånd;

men der var også tænkt på bønderpigerne, når de kom til bys – store, svære bomuldshatte til at tage på i marken, rynkede i kysefacon og ved hjælp af en bøjle stående frem over panden – dengang var der jo sol! Et andet hovedtøj var kapperne til indendørs brug. En af mine bedstemødre har senere fortalt mig, at hun dagen efter sit bryllup måtte dække sit hår, hvor skønt det end var, med en sort blondeskappe, og at hun ved bryllupsfesten måtte stå bag ved sin mands stol og varte ham op! – Da hun på sine gamle dage var blevet ene, skrev hun en »opsang« til regeringen om kvindens ligeberettigelse, på vers endda, hun læste den for mig, da jeg var blevet voksen! Hun var en fin herregårdsfrøken og blev mor til min senere stedmor *Margrethe Haunstrup*.

Ved kvindernes klædedragt var der det kuriøse, at benene, som i vore dage fremhæves over al måde, dengang overhovedet ikke måtte ses. Kjolerne eller nederdelene nåede helt til jorden, var forneden forsynet med et plyskantebånd, som nemt kunne børstes for støv om aftenen, og i tilfælde af pløre havde man et kiltebånd om livet, hvorved kjolen løftedes en lille smule, heldigvis havde man da lange knapstøvler under! Ja, en støvleknapper og en handskeknapper hørte til en dames toilette. Af undertøj en chemise og benklæder med broderede flæser, af dem syede jeg i min barndom alenvis, og ellers skørter, mindst ét af bommesi, oven på det et finere broderet og inderst en uldklokke af svært flonel eller strikket af tykt uldgarn. Og så var der i mine bedstemødres tid de omtalte kapper. Bedstemor Staus finere kappe med tilhørende kappekurv har jeg skænket Varde museum. Til gildes brug var kappen hvid og bestod af Tønderkniplinger kunstfærdigt opsat, nærmest som en krone og pyntet med blomster og perler, broderede hagebånd, som dog ikke blev

bundet. Bedstemor Stau havde et rigt udvalg af gamle, kostbare smykker, nu i mit ældste barnebarns eje, men tillige kæder og ringe, forarbejdet af hår, velsagtens hendes eget. Ørenringe var i høj kurs, alle kvinder havde øreflippen gennemstukket, og jeg husker min stedmor med tournure, skinkeærmer og granater i ørene. Kvinderne skulle dengang være buttede og dekolletterede, men aldrig »make up« – det brugtes kun af demimonder.

Men tilbage til det første hjem. Skal vi ud på en »lille promenade«, tager mormor sin fineste sorte capot-hat på, den med Tønderkniplinger, og over sig et slag, en pelerine af sort silke, foret med chantilly, hed det vist. Således husker jeg hende op i årene: lille, fin, nydelig og sirlig som hjemmet, hun stod for, og min mor har nok lignet hende. Begge syede de skønne, ja, nærmest kunstfærdige håndarbejder til glæde for slægt og venner. Min mor var lærerinde for byens »elitebørn«, min mormor var kyndig i mange ting, bl.a. brugen af lægeurter, og hun forstod blandt meget andet at brygge mjød.

∴

Da jeg var 4 år, fik jeg et nyt hjem og en ny mor, idet min far, kancelliråd Andresen, købte ejendommen nu Storegade 70, og i Varde kirke blev viet til Margrethe Haunstrup, ældste datter af konsul Haunstrup, Vesterport. Konsulen var ejer af en stor købmandsgård, der strakte sig fra avlsbruger Lund i Vestergade til læge Kietz's have, stødende ud til Vestervoldgade, og hvor har min barnefod trådt den spadseregang fra Vesterport til Nørreport utallige gange!

Det var svært for mig at skilles fra det gamle hjem, fra mormor og de to store brødre, men de skulle jo til København for at studere, og mormor ville rejse med dem og ved hjælp af en husholderske styre hus for

dem. Hun var 74 år og længtes efter mig resten af sine dage, jeg måtte derfor hver eneste sommer tilbringe en tid hos hende – første gang som 6-årig rejste jeg alene derover og har egentlig siden hvert eneste år gjort rejsen tur-retur.

Ikke alene jeg, men også mine børn og børnebørn

Mormor, fru Elisabeth Stau, og
Helga, 4 år.

føler os forankrede i den jyske muld, endda de alle er københavnere, og da min mand levede, var det fin musik for mit øre at høre ham som øbo prise min fødeby og -egn på skønneste måde. Min far var også vestjyde, født i Nordby på Fanø. Hans far var skibskaptajn, og hans farfar havde en gård i Hjerting og var blandt meget andet også strandfoged. Min farfar

havde som fører af en af hans reders skibe mange gange sejlet Jordan rundt, og slægten ejer mange trofæer fra den tid, og skønne ting i træ forarbejdet af ham på de lange ture. Han omkom ved et skibsforlis i skærene ved Norges kyst. Min far var kun 10 år gammel, og min farmor stod alene med 3 mindreårige børn og dengang ingen hjælp. Men da min far blev konfirmeret, tilbød ovennævnte reder, som var *kancelliråd Schmidt*, Gellerupholm, at tage sig af ham. Med en lille skude sejlede

far til Hjerting, og en faster fulgte ham til fods til Varde, hvor kancellirådens modtog ham med fuld honnør, således blev der skænket chokolade, en drik aldeles ukendt for en Fanø-dreng!! Fannikerne har deres helt specielle nationale retter nu som dengang: Fanø-smørrebrød, bakskuld, og hvad det alt sammen hedder.

Far blev antaget som skriverdreng på byfogedkontoret vis-à-vis Storegade 27, steg i graderne, og efterhånden blev *borgmester Bagger* interesseret i at få ham videre og tilbød at formidle hans studieophold i København, når far havde aftjent sin værnepligt. Hjemkommen som jurist blev far 2. fuldmægtig, senere 1. fuldmægtig og forflyttedes til Øster og Vester herreder som *Herredsfuldmægtig H. Andresen*. Således stod der på navnepladen ved det nye hjem. Sin titel af kancelliråd fik far tildelt som en påskønnelse, idet han i ca. 2 år havde fungeret som dommer under sin foresattes sygdom.

Desuden har far fået et guldur og et par guldmantelknapper overrakt af kong *Christian den Niende* personlig, og kongetro som han var, har dette betydet meget for ham. Om majestæten har besøgt byen, og far som politifuldmægtig (det var han også en overgang og havde et politiskilt hængende i sit kontor) har sørget for ordenens opretholdelse, husker jeg desværre ikke. Far var ganske usædvanlig flittig og skaffede os derved et dejligt hjem med mor som *perpetuum mobile* (fars egne ord), men hun var også en husfrue, der var god at ha' stående for styret, og fra sin slægt havde hun arvet megen klogskab og megen myndighed – alt gik som det skulle, og flere af vore unge piger havde vi i årevis. Ofte var de fra selve byen, men til tider fra landet, og det rigtig jyske, jeg kan, har jeg lært af deres samtaler ved arbejdet i køkkenet. Det er jeg så stolt af, for Varde-jysk, det er nu alligevel noget, som

Mit første hjem, Storegade 27.

kun vi vardensere kan, og en fryd at høre, når man gæster byen! Far havde den glæde helt at kunne tilbagebetale sin studiegæld; men arbejde skulle der til, hele aftenen gik med, kun enkelte gange afbrudt ved

en l'hombre eller anden selskabelighed. Ja, vi levede ret indgetogen, hjemmet var det centrale og så bøgernes verden, alt som man voksede til. Far må have læst meget i sine unge dage, for det var utroligt, hvad han kunne citere af digt og prosa.

Af børnebøger havde vi Pandekagebogen (norsk) i lærredsindbinding, Børnebogen, Stankelben, Heidi, Legebogen, H. C. Andersens eventyr, Grims dito, en kæmpe-billedbibel (meget uhyggelig), Børnenes Jule-roser, Hvad skal vi bestille og En Soldaterbog.

Mormors stue mod Storegade: To vinduer med gadespejl, det var obligatorisk, der findes et billede på Varde museum af huset, hvor min mormor og jeg ser ud ad vinduerne, og mine to brødre hjemkommen fra skole står på den høje stentrappe med vor hund Hektor. Inde i stuen var Christian VIIIs møbler, chiffoniere, sybord (også obligatorisk ved en vinduesplads), et lille spinet, mahognibord og stole, chatol etc. og for vinduerne, når petroleumlampen tændtes, rullegardiner med billeder af vore slotte, og for lamperne skærme med billeder i farve og transparent fra vore eventyr – rigeligt med stof til barnefantasi. Og ude var der køreture med kapervogne helt ud til Lunden eller Skovlyst, gåture til Kalkovnen og til Arnbjerg med »Livets plads« og en rislende kilde – med drikkevand.

Jeg har hørt, at Østergade har heddet Ormegade, fordi hugormene kom krybende ind fra heden, der dengang uden for voldene helt skal have omsluttet vor by. Ja, jeg må sige med Hostrup:

»Gold er den Jord, som Lyngen bær,
Guldhøst ikke der vanker;
Ingensteds trives man dog som her
mellem de brune Banker«.

Hjemmets interne lykke blev nu min lillebror, *Aage*, født 1893. Han var sang- og musikbegavet som kun få, vel en arv fra hans morbror Chr. Haunstrup, der en tid havde været Det kgl. Theaters førstetenor, senere professor ved officersskolen i sprog.

Aage og jeg havde en dejlig barndom sammen, men det år, inden han kom, og hvor jeg gik alene omkring i gård og have, var til tider ikke uden dramatik: således en eftermiddag, hvor døren i gårdportens pludselig blev åbnet – en kvinde, tater eller sigøjner, stiler lige hen imod mig og søger at slæbe mig med sig ud. Tilfældigt ser min moder op fra sit sytøj, og hendes rædsel er ubeskrivelig. Hun slår alarm, og jeg bliver fri af den uhyggelige kvindes greb. I nogle byer havde sigøjnerne stjålet børn for at sælge dem til cirkus i udlandet, og – dengang var der jo ingen efterlysning i radio eller fjernsyn! Far beordrede herefter portdørene aflåset, når der var sigøjnervogne på markedspladsen, som vi jo boede tæt op ad.

En anden gang havde jeg stukket mine arme i en stor vandspand, fyldt med fede, levende ål, der snoede sig helt omkring mig, som var det slanger, dog var ålene vist mere bange end jeg, men pigerne – hvor de dog skreg! Midt i gården stod pumpen eller vandposten, om vinteren var den helt påklædt med halm og så festlig ud. Der var et dæksel, hvor det var forbudt mig at sidde og lege skole. Nu forstår jeg bedre hvorfor, og jeg kunne da også lige så godt gå ind i den dejlige have, hvor jeg havde min egen lille løvhytte og havebænk og kunne sidde i fred og ro med mine dukker. Men det blev anderledes og meget bedre, da min lillebror kom, da var det værd at leve! Vi gyngede i trapez og havde cirkusmusik fra markedspladsen at optræde efter, undertiden var der både løve- og tigerbrøl fra de

omrejsende selskaber, og da selve haven var for os som en jungleskov, var det let at efterleve Kipling!

Ja, haven må næsten have et kapitel for sig, skøn som den var med en indgang gennem en havelåge, omkranset af røde roser, crimson rambler. Og inden for gærdet med guldregn og syren, omgivet af foruden en ægte kastanie af store, gamle træer, navnlig op mod volden, der var historisk og rest af den gamle byvold. Et levende hegn af i høj grad spiselige stikkelsbær skilte haverne ad, men de skiftende ejere på den anden side har vi alligevel altid klaret os godt med! Og så mors blomster, »mere frodige end andres«, har jeg hørt sige, og plantet i små rabatter med diminutive havegange imellem – og lindelysthuset med duft af skønne lindeblomster og med faststående bord og bænke inde i rundingen.

Udhusene var nu også interessante, et grundmuret vaskehus med to fag vinduer og en grue samt træbaljer på høje ben; alt vand, også til vask, blev pumpet op, og baljerne skulle have nyt vand til skylning 10 gange. Vaskekonen kom da også mellem kl. 3 og 4 om morgenen, og der blev sat en petroleumslampe og tændstikker ud til hende den ene nat. Vi fik altid særlig god mad den dag, hun var der, og hun fik snaps til morgenmaden og blødkogte æg. Mor var altid god og omsorgsfuld med de udendørs hjælpere, vi havde. I længen med udhusene var der et rum til kul og koks og et til tørv eller klyne, med dem fyredes der under komfuret. Som voksen har jeg i mine ferier selv prøvet at lave mad, stege og bage i det gamle Varde-køkken, og jeg synes, det var det ideelle brændsel til formålet.

Inde i havestuen, som stødte op til køkkenet, stod der en slags indmuret kæmpestor kakkelovn, den gav varme til 4 værelser, og til den brugtes udelukkende koks, kullene var vist kun til gruekedlen. En fløjddør

førte ud til gård og have, så det var nemt at få luften fornyet i stuerne. Spisestuen vendte også mod gården, men dagligstuen og fars kontor til gade- og solsiden. Kontoret domineredes af et meget stort skrivebord, fars arbejdsplads, når han var hjemme, og ellers bøger, mest juridiske, fra loft til gulv, desuden en lille hyggeplads, hvor vi ofte sad omkring lampen med bog eller sytøj eller lavede juleting. Far holdt af at have os derinde, selv om han arbejdede.

På den anden side entreen lå soveværelserne, men i min barndom havde vi den del af huset lejet ud, og soveværelse, hvor der efter min beskrivelse var spisestue, havestuen var da spisestue. Det var først omkring min konfirmation, omkalfatringen fandt sted, og jeg fik mit rosenrøde jomfrubur. Dagligstuen med de røde plyssemøbler og klunker var der en egen kolorit over, men blev jo nærmest kun brugt, når der var selskab. Den store petroleumslampe var anbragt i en krog i loftet og over det runde midterbord. På væggene gav lampetterne med levende lys en festlig ramme, og ved siden af klaveret, også med lys i stager, stod den meget ejendommelige petroleums-standlampe, der på midten havde en bordplade, betrukket med rødt plys og klunker. Når mine store brødre kom hjem i ferierne, blev der for alvor musiceret, den ældste spillede klaver, den næstældste violin. Jeg har et billede af denne hyggestemning: Mor med Aage på skødet, blæsende trompet, og jeg, ca. 6 år, seende beundrende på min dengang unge, smukke far med sin lange pibe helt til gulvet. Aage holdt, alt som han voksede til, meget af at komponere, og så skulle jeg tegne billeder til, og glæden var stor, når jeg havde opfattet kompositionen!

Ja, vi havde megen glæde af at vokse op sammen og beundrede gensidig hinandens egenskaber. Aage havde altid travlt med opfindelser, både hjemme og senere,

da han gik på Ribe latinskole, og en af hans kammerater udtalte efter Aages alt for tidlige bortgang som 17-årig: Det var ikke alene en sorg for hans nærmeste, for hans by og hans skole, men også i højeste grad for vort land, der gennem hans opfindersnille ville have bragt det ære ud over verden. Når jeg tænker på vore dages mekanik, der ikke altid står sin rette prøve, var der måske noget, han skulle skånes for.

I hjemmet i Storegade var der tryghed, særlig når far var hjemme. Så meget værre følte det, når far skulle på strand- eller skovauktion og endda overnatte. Sådant en tidlig morgen, når vognmand *Hans Friis* med en lille kalechevogn holdt for døren, i al slags vejr, stod vi sammen med mor og alle vore unge piger i entreen for at tage afsked og hjælpe far overtøjet på. Det bestod af en mægtig foret kavaj, et par store vandstøvler, en skindkabuds ned over ørene og en kolossal paraply (familieparaplyen kaldet), vel fordi vognen var åben fortil. Sidst, men ikke mindst, rigtig en lomme-lærke (gavnlig, når der ved stranden skulle råbes over bølgernes brusen) og så auktionshammeren, den er i mit eje og ligner det pure guld. Far elskede frisk luft, derfor den åbne vogn, og der var anbragt ventiler i alle værelser, og lukkes måtte de ikke. Far var udstyret med megen sans for naturskønhed, en søndags-gåtur til Lunden og altid ad Bøgegangen, når dens tid var, det var altid en nydelse. Far holdt meget af dyr og blomster, navnlig de mest upåagtede, en mælkebøtte i knaphullet, en reseda på skrivebordet og i de to vindueskarme gyldenlak og pelargonier. H. C. Andersen og Dickens var hans yndlingslæsning, navnlig *Pickwick Klubben* skulle jeg som mindreårig vise interesse (den kom i stort mål adskillige år senere). Vi har tegninger fra hans hånd, og små poetiske vers til hans

ungdomselskede, min mor; det vidner om et følsomt sind bag et til tider barsk ydre.

En overgang ville man have udnævnt far til justitsråd, men han holdt mere af den titel, han havde, hvad mor meget bebrejdede ham, har hun senere fortalt mig, fordi jeg i så fald kunne komme på de adelige frøken-

klostre. Jeg har nu far mistænkt for, at han hellere ville have mig gift!

Og mor, stedmor ganske vist, men hvor fandt vi hinanden, alt som jeg voksede til og dermed forstod hendes store indsats for hjemmets og alles vel. Og hvor jeg nød godt af hendes klogskab og fine kultur, en arv fra forfædrene, og det morsomme var, at vi bogstavelig gensidig beundrede hinanden og lod

Helga Høier, ca. 18 år, med gamle familiesmykker og kniplinger, håndvævet silkekjole fra Ribe og ægte krøller, 70 bukler.

det komme til orde, da jeg blev voksen. Mor var dygtig til så at sige alt; hun havde også madkultur, selv om det mest var madam Mangor, hun fik råd af, når det gjaldt en »honoratiores-middag« til eksempel. Vi broderede, og vi kniplede, men syning og strikning var nu ikke just på mode, og på realskolen fik vi få piger, der gik dér, ikke undervisning i håndarbejde og deslige, men min gode præliminæreksamen erhvervede jeg dog dér. I

min tidligste barndom var det en særlig oplevelse, når kniplingskræmmeren vel fra Sønderjylland kom til byen med randsel på ryggen og staven i hånd. Han spillede på fløjte, når han meldte sig, og i begge mine hjem var der god handel for ham. Jeg fik altid lov at se med og har lige op til de seneste år dyrket kniplekunsten i min fritid, inspireret sikkert af ham. En anden oplevelse var det, når mor spillede dilettantkomedie, og hvor jeg syntes, hun var smuk i de forskellige roller. – Ligeså nød jeg at se mine gamle forældre gå tur sammen ned ad Storegade, trofast støttende hinanden, strålende af lykke og forlenet med en værdighedens aura.

Men – jeg lader Ludv. Bødtcher udtrykke det:

»Hvad her vi elske, ejes kun på borg,
på uvis frist . . .«